

Манюх Наталія Богданівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії та практики перекладу
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

РЕФЛЕКСІЯ ДИТИНСТВА У ТВОРЧОСТІ В. ДРОЗДА: ХУДОЖНЯ ТА ДОКУМЕНТАЛЬНА ІНТЕПРЕТАЦІЯ

У статті розглянуто основний автобіографічний компонент творчості шістдесятників - дитинство, обпалене війною. Проаналізовано проблеми художньої та документальної інтерпретації рефлексії світу дитинства у дискурсі В. Дрозда. Закцентовано увагу на мотиві пошуку слідів «босоногого дитинства» та відлунні його травм, який присутній у кожному творі автора.

Ключові слова: автобіографізм, художній твір, документальна література, текст.

Natalija Manjuch

The reflection of the childhood in the creative work of W. Drozd: artistic and documentary interpretation

The article examines main autobiographical component of the creative work of men of the sixties and, their childhood which, was burnt by the war. The problems of artistic and documentary interpretation of the reflection of the world of childhood in the discourse by W. Drozd are analyzed. The attention is paid to the motif of the barefooted childhood tracks and the echo of its traumas in almost each work written by W. Drozd.

Key words: autobiography, artwork, documentary literature, text.

В українському літературознавстві останніх десятиліть дослідники знову і знову намагаються переосмислити творчі шукання шістдесятників, зокрема мистецький доробок В. Дрозда. З позиції сьогодення більшість науковців, звертаючи увагу на так звану «фальшиву відлигу» (О. Пахльовська), роблять акцент на домінанті «бунту» (Б. Бердиховська), «світу проти течії» (Є. Сверстюк) в етичному та естетичному спрямуванні шістдесятників: «система допустила духовне народження особистостей» (В. Дрозд). Тому «персональність, як висловилася Т. Гундорова, - ось смисл інтелектуальної самотерапії, яку здійснювали над собою шістдесятники» [3, с. 8].

В. Дрозд, як і В. Шевчук, Є. Гуцало, Гр. Тютюнник та ін., потрапив у літературу на хвилі так званого творчого вибуху поетичної свідомості, де вектор естетичних пошуків моделі присутності «я» у світі був скерований на сприйняття людини в особистісних категоріях. Така тенденція спостерігалася в українській літературі 60-х рр. ХХ ст., де митці слова «відкидалися від присолодженості та фальшу тоталітарної системи і витворили своєрідне явище неореалізму, повного щему й любові до маленької, зникчемої суспільством людини, а в цьому розрізі й людинки-дитини, як вияву так би мовити «чистого» типу», - підкреслює В. Шевчук [15, с. 5]. Післявоєнне дитинство, важке, холодне, голодне - основний тематичний компонент поезики шістдесятників, у «художній картині світу яких дитячі образи відіграють одну з ключових ролей, формуючи центральну метафору долі покоління» [1, с. 330].

Художня інтерпретація травмованого і незахищеного дитинства є своєрідним автобіографічним синергеном (АС) Гр. Тютюнника, Є. Гуцала, В. Дрозда та ін. Взагалі автобіографізм став джерелом творчості для «молодих та бунтівливих», які «видавали на-гора не позитивних чи негативних, а живих героїв, пишучи їх, у першу чергу, із самих себе», - наголосив в одному з інтерв'ю В. Дрозд [4, с. 5].

Проблема шістдесятництва та його духовного осягнення знайшла своє висвітлення у статтях та працях В. Бердиховської, О. Гнатюк, Н. Зборовської, І. Кошелівця, М. Коцюбинської, Є. Сверстюка, і. Світличного, О. Пахльовської, Л. Тарнашинської та ін. Значна частина публікацій науковців (С. Андрусів, В. Антофійчука, Б. Бойчука, Г. Гримич, Т. Денисової, М. Жулинського, П. Майдачеика, В. Нямцу, М. Павлишина та ін.) присвячена аналізу творчості В. Дрозда, яка не вписувалася в рамки нормативної поезики соцреалізму. Художню майстерність письменника досліджено також в кандидатських дисертаціях Л. Яшиної, О. Січкара, О. Карпенко та ін. Більшість творів прозаїка, які були предметом літературознавчого аналізу, не розглядалися детально крізь призму автобіографічного компонента - дитинства обпаленого війною та передчасною смертю матері, - до якого щоразу повертався письменник, переосмислюючи пережите й написане ним.

Літературна спадщина В. Дрозда надзвичайно багатогранна: новели, оповідання, повісті, романи, спроби літературного автопортрета, щоденникові записи з авторськими коментарями, листи письменника та ін. Своєрідність художньо-образної площини дискурсу В. Дрозда з його «переважним ухилом у буття» - це «самовияв, саморозкриття і самосповідь», «виписані душею, а не лише рукою» письменника: «Усе, що було у цій душі від народження і набуто нею на землі, - і добро, і зло, і життєва сила, - усе вкладено в образи книг...» [5, с. 32]. Ці думки з роману «Острів у вічності» є ключовими для розуміння творчої драми талановитого митця. До них він звертався не раз, згадуючи у своїх творах голодні повоєнні роки, ранню смерть матері, перші самотійні кроки в житті та ін. Автор завжди акцентував: «Десь тут дитинство я залишив, а де - й не знайду... Пишучи ці наївні рядки, він, зеленюк, ще не знав, що шукатиме дитинство своє упродовж усього земного життя» [5, с. 64]. Тому його герої (Андрій

Литвин, Іван Загатний, Ярослав Петруня, маленький Володя, Майстер та ін.), вдаючись до рефлексії, завжди поринають у роки свого босоногого дитинства.

У більшості творів В. Дрозда герой (скажімо, Ярослав Петруня чи маленький Володя), як і його автор, згадує про своє голодне дитинство, яке для нього асоціюється із холодною черінню на печі, вбогою хатиною та ін. Звернімо увагу на дивовижну авторську характеристику Ярослава Петруні в романі «Спектакль», в якого «обличчя людини, яка радіє, що наїлася, а очі - людини, що пам'ятає про голод» [7, с. 471]. Цей мотив неодноразово повторюється у творах В. Дрозда. Він - відлуння дитячої травми, яка тамується словами, що виводять її з глибин підсвідомого: «Горе спільне для всього покоління гостріше відчувалося через родинні обставини. Я рано залишився без матері — на восьмому році життя» [6, с. 7]. Малюнки холодного, голодного, обпаленого війною дитинства, рання смерть матері залишили свій слід у пам'яті письменника на все життя. Проте найбільшою трагедією для митця, як і для його героїв, стає смерть молоді матері: «Я не хочу прощатися з матір'ю. Труну закривають, вбивають у віко цвяхи (усе життя потім відлунюватиме в мені гострим болем те гупання)» [9, с. 77].

Аналіз автобіографічного синергену (АС) В. Дрозда дозволяє стверджувати, що письменник у своїх творах використовує достовірні факти босоногого дитинства, що стосуються часу і місця народження, подробиць сімейно-побутового життя родини, діда Семирозума, батька, що все життя стельмахував, матері з натрудженими руками, страхітливих років війни та ін. Автобіографічні елементи, пов'язані зі світом дитинства наявні (подекуди й пунктирно) майже у кожному творі, починаючи з першого оповідання «Колесо» аж до останнього роману «Острів у вічності»: «Бо світ дитинства — праоснова, *матриця* (підкреслення В. Дрозда), усіх світів, які я творив у пізнішому житті своєму, викладаючи їх на сторінках книг із слів, як викладають настінну мозаїку із смальти, шматочків кольорового непрозорого скла, - подумав Майстер. - Дитинство для творця - альфа і омега, початок і кінець» [5, с. 64]. Проте як у творах, так і в щоденникових записах різних років з авторськими коментарями «Бог, люди і я» прозаїк пригадує ці події не хронологічно, а за порядком - як згадалося. «Ми, меншенькі, використовували своє босоноге дитинство у хвіст і в гриву, понаписували про нього грубезні томи ліричної прози» [8, с. 36], - пригадує дещо з іронією В. Дрозд у повісті «Музей живого письменника, або Моя довга дорога в ринок». Аналіз природи своєрідної авторської іронії («хоча й на гуморі знався, а за посмішками вже тоді відчувався отой невідсвітній біль» [11, с. 36]) свідчить про те, що за нею часто також приховувалися травми, біль отих непростих дитячих років: «Мачуха, розгнівавшись, що він не поплівся у поля до колгоспної скирти по закрижавілу соломі, а увівся у хаті біля підвіконня і розглядає на світло, що цідиться з вікна, обрізки кіноплівки, дістаючи ті пластиночки із картонної коробки, ухопила коробку з тим його запасом сільського повоєнного дитинства і зі зла сипнула ними у жерело печі, яку топила. Хлопчик ... шпортов по глибокому снігу, плачучи...» [5, с. 32].

Післявоєнне дитинство, важке, холодне, повне катаклізмів - така екзистенційна проблематика лірично-забарвленої сільської прози 60-х рр. «Характерна стильова ознака прози Гр. Тютюнника, а згодом і його колег - Є. Гуцала, В. Дрозда та інших - наскрізний ліризм... Лірична форма оповіді щільно пов'язувалася з утвердженням національного селянського світу» [13, с. 32]. Такий світ найяскравіше відтворений у прозі Гр. Тютюнника з його особливою «селянською психологією», яка виявляє себе через суб'єктивне відчуття і пам'ять про голодне і холодне дитинство: адже «його творчість розгорталася як пригадування свого самотнього дитинства», - підкреслює Н. Зборовська [14, с. 355]. Для прози шістдесятників, зокрема Гр. Тютюнника та В. Дрозда, характерною була «боюча заглибленість у соціум та долю народу».

Гр. Тюпюник художньо інтерпретував це все крізь призму зображення постсталінського покоління незахищеного дитинства, тоді як В. Дрозд з його «переважним ухилом у буття» акцентував увагу тільки на окремих відблисках баченого в дитинстві світу. І хоча у літературній пресі тих часів не раз чулися досить гострі закиди молодим прозаїкам саме у зв'язку з дитячою та сільською темами. «Дивно, тільки, - зауважує Г. Гримич, - що застереження щодо надуваги до дитячої тематики адресоване Дроздові, який порівняно з іншими новелістами, менше до неї звертався» [2, с. 92]. Безперечно, що малюнки страхітливого, обпаленого війною дитинства, зустрічаємо у творах В. Дрозда («Музей живого письменника, або Моя довга дорога в ринок», «Пришестя», «Острів у вічності» та ін.). Вони хвилювали письменника протягом усього життя, коли писав про них, то плакав: «Тепер уже на схилі життя, я, пишучи ці рядки, плачу» [8, с. 40]. Основну увагу у своїх творах В. Дрозд зосереджував на важливих моментах дитинства, які залишили свій трагічний слід у його пам'яті. Він знову і знову поринав у роки свого дитинства, репродукуючи їх по кілька разів у різних творах. У дискурсі В. Дрозда спостерігаємо інтерпретацію рефлексії світу дитинства як у щоденникових записах з авторськими коментарями, так загалом і в самих творах.

Як показує матеріал дослідження, окремі твори В. Дрозда є власне художньою автобіографією, де письменник із притаманною лише йому самоіронією повертається у своє босоноге дитинство у веселій повісті «Як я народився», у повісті-шоу «Музей живого письменника, або Моя довга дорога в ринок», романах «Пришестя», «Острів у вічності» та ін. В інших творах (повість «Ірій», «Маслини», романах «Спектакль», «Пришестя», «Острів у вічності» та ін.) прозаїк використовує окремі деталі та незначні на перший погляд подробиці з дитинства, шукаючи сліди своєї босої ноги, знову і знову повертаючись до отих зворушливих рядків: «Деся тут дитинство я залишив, а де - й не знайду» [5, с. 64].

Значний інтерес під час аналізу рефлексії світу дитинства викликає й документальна проза письменника, написана ще за його життя. Мемуарна спадщина В. Дрозда досить велика: солдатські листи письменника, об'єднані у творі «Ми зустрічалися на сонці очима...», щоденники різних років з авторськими коментарями «Бог, люди і я», щоденникові записи і листи його дружини І. Жиленко «Номо feriens» та ін. Його щоденники, а також «листи, - як підкреслює І. Жиленко, - перш за все - це пошук себе в літературі і пошук письменника в собі» [12, с. 68]. Саме документальна література митця дозволяє глибоко проаналізувати його ідеал людини, який формувався протягом усього життя, починаючи з дитинства. Скажімо, так зване авторське Над-Я присутнє у всіх творах В. Дрозда, ним він вимірює думки і вчинки персонажів, наголошуючи, що усі його писання - це насамперед історія його власної душі. Проте тільки у щоденникових записах різних років з авторськими коментарями «Бог, люди і я» - «вікнах у минуле» (як називав їх В. Дрозд) - можна пунктирно простежити «відблиск баченого в дитинстві світу». Адже у цих записах В. Дрозд постає як зріла, сформована особистість, а тому про дитячі роки згадує мало, а ось в автобіографічних творах подає подробиці свого босоногого дитинства. У загальному зошиті, куди занотовував прозаїк свої думки, не збережено хронологічної послідовності, тим паче, коли йдеться про дитячі роки: «А чи так уже важлива у цих щоденникових, із коментарями, вікнах у минуле хронологічна послідовність? Що ж, хай саме це віконце відчиниться першим. Бо за ним - один із тих спалахів особистості, які висвітлюють і дні минулі, і дні майбутні, хай і примарним, але неспокійним, живим вогнем...» [10, с. 95].

Підсумовуючи усе вищесказане, можна зробити наступні висновки. Мистецький доробок В. Дрозда яскраво насичений автобіографічними елементами зі світу дитинства, за допомогою яких письменник із відстані часу намагався побачити себе справжнього й переосмислити пережите та написане ним. Своєрідністю творчої манери автора є те, що окремі події з дитинства, які залишили трагічний слід у його пам'яті,

прозаїк відтворює по кілька разів у різних творах («Як я народився», «Ірій», «Маслини», «Музей живого письменника, або Моя довга дорога в ринок», «Спектакль», «Пришестя», «Острів у вічності»). У документальній літературі (щоденники різних років з авторськими коментарями «Бог, люди і я») В. Дрозд використовує тільки «відблиски баченого в дитинстві світу», оскільки прагнув прискіпливо і безпристрасно вивчати проблему зрілої особистості, виокремленої із загалу. Таким чином, рефлексія світу дитинства у дискурсі В. Дрозда - це домінанта ідіостилю письменника.

Література

1. Водяна П. Художня рефлексія світу дитинства як ключова метафора покоління шістдесятників в українській літературі / П. Водяна // *Soucasna ukrajinstika. Problemy jazyka, literatury a kultury*. - II cast. - Olomouc, 2008. - S. 327—330.
2. Гримич Г. М. Загадка творчого бунту: Новелістика українських шістдесятників: літ.-критич. нарис / Г. М. Гримич. - К.: Укр. письменник, 1993. - 284 с.
3. Гундорова Т. І. Шістдесятництво: метафора, ім'я, дім / Т. І. Гундорова // Коцюбинська М. Х. Мої обрії: в 2 т. - К.: Дух і літера, 2004. - . - Т. 2. - 2004. - С. 4-10.
4. Дрозд В. Ми поламали традиції соцреалістичної белетристики / В. Дрозд // Літературна Україна. - 1998. - 2 липня. - С. 5.
5. Дрозд В. Острів у вічності / Володимир Дрозд // Березіль. - 2000. - № 11 - 12. - С. 23—154.
6. Дрозд В. Мої духовні мандрівки: від Пакуля до Мрина і знову - до Пакуля / В. Дрозд// Вибрані твори у 2т. - К.: Рад. письменник, 1989. - . - Т. 1: Оповідання. Романи. - 1989. - С. 5—32.
7. Дрозд В. Вибрані твори: у 2 т. / В. Дрозд. - К.: Рад. письменник, 1989. --Т. 2: Повісті. Романи. -1989.- 552с.
8. Дрозд В. Музей живого письменника, або Моя довга дорога в ринок / Володимир Дрозд. - К.: Укр. письменник, 1994. - 203 с.
9. Дрозд В. Подих чудесного: Оповідання. Роман / Володимир Дрозд. - К.: Молодь, 1988. - 296 с.
10. Дрозд В. Бог, люди і Я / Володимир Дрозд// Київ. - 2003. - №1. - С. 93—114.
11. Жиленко І. Мій Володя. Спогади / Ірина Жиленко // Київ. - 2004. - №10. - С. 34—56.
12. Жиленко І. «Ното feriens» / І. Жиленко // Сучасність. - 1997. - № 10. - С. 16—71.
13. Зборовська Н. Стильовий портрет шістдесятництва / Н. Зборовська // Слово і час. - 2001. - № 12.-С. 26-42.
14. Зборовська Н. Код української літератури: Проект психоісторії новітньої української літератури / Н. Зборовська. - К.: Академвидав, 2006. - 504 с.
15. Шевчук В. Прозаїки шістдесятих та сімдесятих сьогодні та вчора / В. Шевчук // Кур'єр Кривбасу. - 1999. - №118. - С. 3-10.